ARCHIEFJES

IX

Joannes-Augustinus Van Caneghem

(1770-1858)

Van 'Architecte-Voyer' tot 'Provincialen Bouwmeester'

7 - Watermerken 1807-1814 (B)

Marc VANDAELE

ARCHIEFJES

JOANNES-AUGUSTINUS VAN CANEGHEM 1770 – 1858

Van Architecte-Voyer tot Provincialen Bouwmeester : WATERMERKEN

7 De watermerken van het Van Caneghem-archief : 1807-1814

Mijn *'primary descriptors'* uit het **Van Caneghem-**archief, in alfabetische volgorde :

1	**BIJENKORF**
2	**CIRKEL**
3	**HANDJE**
4	**HOLLANDSE TUIN**
5	**HOORN (Jachthoorn)**
6	**INITIALEN**
7	**KROON**
8	**LANDNAAM**
9	**LEEUW**
10	**LELIE**
11	**NAAM**
12	**PAARD - Ruiter**
13	**PRO PATRIA**
14	**SCHELP**
15	**SCHILD**
16	**SPECIAAL**

Om het beste resultaat te bereiken, is het aangeraden het ARCHIEFJE **WATERMERKEN** op het scherm te bekijken en in te zoomen.

ARCHIEFJES

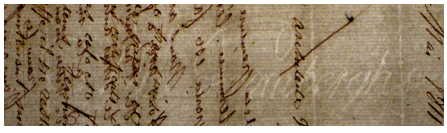
Watermerken periode 1807 – 1814 *Update – Maart 2016*

Brieven 1811

De eerste brief van de **Nieuwpoort**se 'adjoint' **Coppieters**, gedateerd **19 april 1811**, heeft als watermerk een **Hoorn** in sierschild, met bovenaan **kroon**. Onder het sierschild bevindt zich één (of meerdere) initialen. Gezien we hier alleen maar het bovenste gedeelte van het watermerk hebben, ontbreken dus de initialen.

De tweede brief van de **Nieuwpoort**se 'adjoint' **Coppieters**, gedateerd **29 mei 1811**, heeft als watermerk ***11.29*** = het woord ***POST in arabeske stijl***, met onderaan

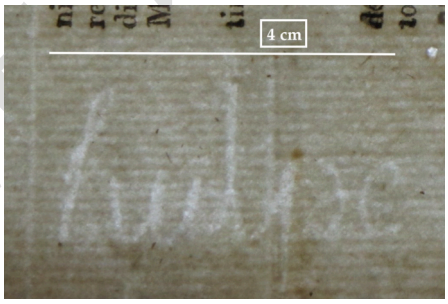
…… 12 cm ……

11.11 = de naam ***Nic Grimberghs,*** naam van de Dendermondse papierfabrikant, vermeld in de *'Almanach du Département de l'Escaut pour l'an 1815' (Annuaire de la province de la Flandre-Orientale – Google-boek).*

Brieven 1812

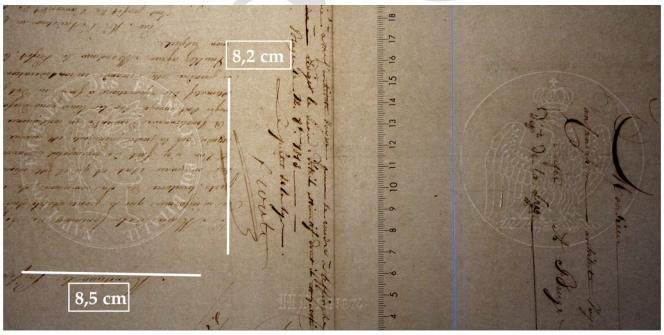

De brief van onderprefect **de Latre** - van het Arrondissement **Veurne,** gedateerd **15 juli 1812** – aan de prefect, heeft als watermerk ***5.10 = Hoorn in sierschild – bovenaan, een Kroon met lelies – onder het Schild, een 4.*** De jachthoorn heeft het mondstuk aan de linkerzijde. Hoogte : 10 cm – breedte : 4,8 cm.

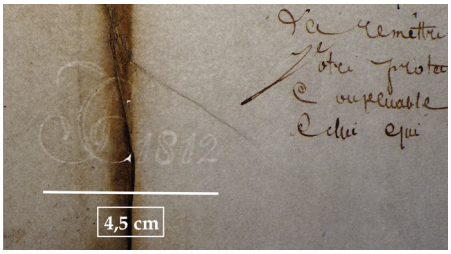

Het drukwerk **Cahier des Charges** i.v.m. de aanbesteding van de overzetdiensten in het departement van de Leie, gedateerd **19 december 1812**, heeft als watermerk ***11.19 = hulpe***, heel bescheiden aangebracht onderaan het blad. In tegenstelling tot het watermerk dat we ontdekten in vorige brieven (vb. 26 januari 1810), is ***hulpe*** hier zonder hoofdletter geschreven**.** Breedte : 4 cm – Hoogte van letter **h** : 1,8 cm.

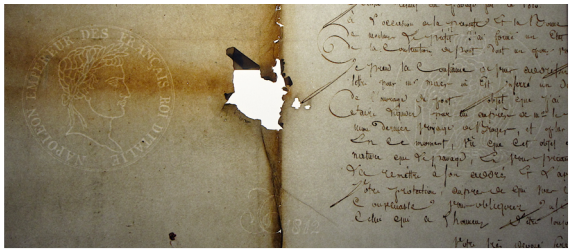
Brieven 1813

Het briefpapier van de Brugse onderprefect (brief gedateerd **21 september 1813**) is drager van een der mooiste watermerken uit het VC-archief: **2.22** = ***Napoleon in een cirkel*** (links) en ***de keizerlijke arend*** (rechts) – de naam van de Luikse papiermaker daaronder : ***H(enri) RENOZ (11.31).*** Zoals we vroeger reeds constateerden zijn het geen echte cirkels. De keizerlijke arend kijkt naar de linkerzijde, in tegenstelling tot de arend van het watermerk in de brief van **1808-07-15**, die de rechterkant uitkijkt ***(2.22.a).*** We noteren dat het watermerk zich in velijnpapier bevindt.

ARCHIEFJES

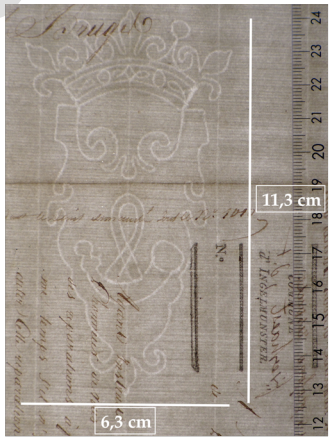

De brief van de burgemeester van **Kuurne** – gedateerd **23 dec. 1813** - is eveneens op velijnpapier geschreven. Het heeft ook het watermerk **2.22** maar onderaan staan de initialen ***JC (met kleine c in grote C ?) in arabeske stijl + 1812 (6.33.c).*** We zien nog wat van het merkwaardige handschrift van burgemeester **Vandevenne**.

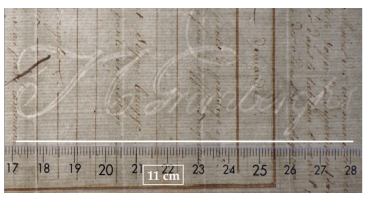

Watermerk ***5.11 = Hoorn in sierschild*** *(mondstuk rechts)* – ***bovenaan kroon met lelies – onder sierschild hangt een 4, met daaronder W GvdS & c° (6.75).*** De hoorn heeft het mondstuk aan de rechterzijde. We vinden dit watermerk terug in het briefpapier van de burgemeester van **Roeselare** (**brief 9 juni 1813**).

In de brief van **28 september 1813,** van de hand van de heer **Verhaest (Ingelmunster),** zien we nog eens watermerk **5.20** terug **= *Hoorn (mondstuk links) in sierschild – bovenaan Kroon met lelies*.**

Watermerk ***5.21.b = Hoorn in sierschild + Kroon met edelstenen, bovenaan bol + kruis -– onder de Hoorn, in de versiering, de Initialen PD.*** De kroon lijkt op deze die in het ***ARMORIAL UNIVERSEL*** van ***M. Jouffroy d'Eschavannes*** (p. 69 - 1844 – Google-book) afgebeeld staat, en vermeld wordt als kroon van de prinsen van het **Heilig Roomse Rijk** (le Saint-Empire). De vorm van de kroon met bovenaan de (wereld)bol en het kruis doen zulks vermoeden. (*Voer voor heraldici !*) In het GRAVELL ARCHIVE was er geen spoor van **PD**; niet te verwonderen, gezien het meestal over papier gaat van Amerikaanse makelij.

Onderaan hebben we het watermerk **11.10 = N. Grimbergs** van de Dendermondse papiermaker (***11.11 = Nic Grimberghs***).

ARCHIEFJES

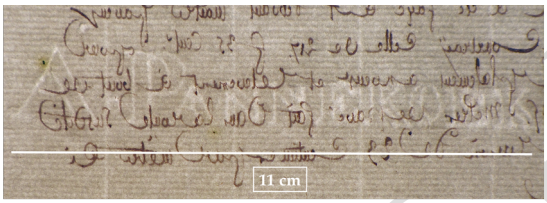
ARCHIEFJES – J.-A. VC. - Watermerken – M. Vandaele 4

Deze watermerken vinden we terug in de brief van de onderprefect (**F. De Langhe**) aan de prefect **(J-F. Soult),** gedateerd **15 december 1813**, met het overzicht van de gemeenten waarheen de architecte-voyer zich zou moeten begeven.
We merken dat de onderprefect hetzelfde papier gebruikte als de nieuwe intendant *(le Vicomte de Nieuport)* in zijn correspondentie met de architecte-voyer (Zie brief 28 april 1814 – NIEUWEGE).

Terloops weze aangestipt dat het GRAVELL WATERMARK ARCHIVE het onderscheid niet maakt tussen jacht- en posthoorn (zoals aangegeven in het google-boek **Handboek der Wapenkunde**, vermeld op blz. 2) en het steeds houdt bij 'post horn'. Bij de descriptor **INITIALS**, merkte ik eveneens dat ik af en toe een andere lectuur had bij het 'ontleden' van de initialen, zo vb. INIT.491.1 waar ik geen TCC lees, maar GCC.

In de brief van de **Kuurnse** burgemeester Vandevenne aan de architect, gedateerd **12 januari 1813**, merken we het watermerk ***6.75.a = W.G.v.d.Sande & C°.*** Die **6.75.a** onderscheidt zich van de **6.75** in de brief van de burgemeester van Roeselare, door de *punten*, en de S***ande***.

Beide documenten *(Etat Détaillé)* die de brief **(23 december 1813)** van de **Kuurnse** burgemeester vergezellen, hebben elk het watermerk ***11.28 = A. Pannekoek*** in het midden van het blad staan. Het is een naam die we nog zullen ontmoeten in het VC-archief, en die verwijst naar de vermaarde papiermaker in de Veluwestreek. *(even googlen met **A. Pannekoek papiermaker**)*

Brieven 1814

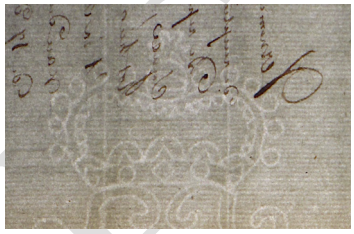

In 1814 treffen we nogmaals het watermerk ***5.21.b = Hoorn in sierschild + Kroon met edelstenen, bovenaan bol + kruis - onder de Hoorn, de Initialen PD*** aan in de brief van de intendant (brief **11 juli 1814** i.v.m. zijn Hôtel de l'Intendance. Onderaan bevindt zich de naam van ***N Grimberghs***. We ontmoetten reeds **5.21.b** in het briefpapier van onderprefect De Langhe (Zie 15 december 1813). De meier van **Kortemark** gebruikt ook het papier met watermerk **5.21.b.** (brief **19 september 1814**). Waarschijnlijk gebruikt de Intendant de papierreserve op, uit de tijd van de 'préfecture'. Het is

hetzelfde papier dat hij gebruikt in de brief om de architecte-voyer te vragen de schade aan de *ponton de passage* van Nieuwege te gaan opnemen.

Als we de kroon onder de loep nemen, dan merken we dat de vorm afwijkend is van de kroon in **7.4 = 2.18 = 9.25** (Brief van de burgemeester van Alveringem), waar de kroon als tweedelig kan beschouwd worden. Bovenaan is er de bol en het kruis.

In het watermerk **5.21.b** zijn die 'twee ronden' verdwenen. Bovenaan zien we de (wereld)bol en het kruis. In **9.25** is het duidelijk een kruis. In **5.21.b,** als het een kruis is, zal het wel een Maltezerkruis zijn, tenzij het een ander motief is.

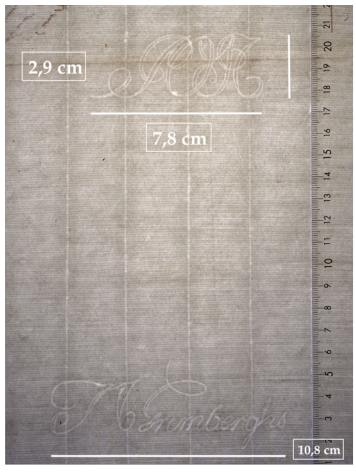

Watermerk ***11.10 = N Grimberghs*** in de brief van de burgemeester van Kortemark (1814-09-19) lijkt verzorgd. Ditzelfde watermerk in de brief van de intendant, betreffende het *Hôtel de l'Intendance* te Brugge, lijkt met minder zorg te zijn gemaakt. Van het tweede 'been' van de N blijft slechts een zweem over, en de G is ook minder sierlijk afgewerkt. We merken dus duidelijk het verschil in de kwaliteit van markeren van het papier.

Watermerk ***5.26 = Hoorn in sierschild – Kroon met lelies – onder het sierschild, een 4 – daaronder de initialen V & M.*** We vinden het terug in de brief van de burgemeester van **Emelgem**, gedateerd **21 oktober 1814.**

De brief van de **Intendant** (le Vicomte de Nieuport), i.v.m. de dringende reparaties aan de gevangenis te **Veurne**, gedateerd **15 juli 1814**, heeft het watermerk ***11.29 POST in arabesk,*** in combinatie met ***11.10*** = ***N Grimberghs.*** In tegenstelling tot het watermerk van 25 mei 1811 ***(11.11 = Nic Grimberghs)***, zien we hier alleen de **N.** Het woord ***POST*** dat ik in die arabesken meende te herkennen, heb ik bij **NAAM** ondergebracht als ***11.29 = POST in arabeske trant.***

ARCHIEF

De brief van **11 november 1814 (Houthem)** heeft gedeeltelijk het watermerk **6.54.a** = met de initialen **VdL** (VanderLey) – 6,3 cm breed - hoogte letter L = 1,2 cm.

Nog een gedeeltelijk watermerk : **14.1** = **Schelp + *holland*** in de brief van de intendant i.v.m. **Espierres** (**7 juli 1814).**

In de brief van **28 september 1814 (Oudenburg)** hebben we het watermerk **14.1** op zijn geheel. We zien nog een deeltje van de handtekening van de Vicomte de Nieuport.
(zie **14.1** in brief van **9 november 1809**).
Zoals we reeds zagen en nog zullen zien is er ook een **14.2 = Schelp + *hollande.***

Het jarenlang doornemen van de vele documenten in het VAN CANEGHEM-archief was als een reis doorheen ons gewest, gedurende de decennia aan weerszijden van het jaar 1800. De watermerken van die papiermakende families in onze buurlanden - zonder ons eigen land daarbij over het hoofd te zien – lieten mij een onbekend facet van de geschiedenis ontdekken. Ieder blad papier bracht zijn verwondering, en soms wat ontgoocheling mee, naargelang een watermerk zich openbaarde, of het papier watermerkloos bleek. Het fotograferen, scannen, catalogeren genereerde een intens genieten, in kalmte en rust, in het volle besef dat ik mijn tijd besteedde aan het exploreren van een tijdspanne in de geschiedenis, waarvan het merendeel der actoren al niet meer op kerkhoven terug te vinden zijn.
Zoals we kunnen merken is 1814 een keerpuntje in het dagelijks leven. De intendant maakt komaf met zijn oud papier 5.21.b, en begint 14.1 en 14.2 te gebruiken …
Er is nog veel te ontdekken in de komende jaren …

M.V. 2015 - *update maart 2016*

ARCHIEFJES

Interessante websites die me geholpen hebben …

Annuaire du Département de le Lys pour l'an XII de la République Française

https://books.google.be/books?id=CZ1bAAAAQAAJ&pg=PP3&lpg=PP3&dq=annuaire+de+l'an+12+Département+de+la+Lys&source=bl&ots=wMDrXR5evL&sig=woUVMHFKXjArLgMFks3uIN-bxsU&hl=fr&sa=X&ved=0CBwQ6AEwAGoVChMIwbzy9MrUyAIVg9oaCh1eVgJK#v=onepage&q=Annuaire&f=false

Annuaire du Département de le Lys pour l'an XIII Par le Secrétaire-général …

https://books.google.be/books?id=w51bAAAAQAAJ&pg=PA292&lpg=PA292&dq=De+Baene+Garde-général+surnuméraire&source=bl&ots=e9u58fC45B&sig=p7PSVGTLE0pGtIwrEjWdnj9u8qg&hl=fr&sa=X&ved=0CBwQ6AEwAGoVChMIqqTtkdHUyAIVRdQaCh0gXAmq#v=onepage&q=annuaire&f=false

Recueil des Arrêtés, décisions, lettres et autres actes De la Préfecture du Département de la Lys 1806 – Tome III

https://books.google.be/books?id=4PZCAAAAcAAJ&pg=PA566&lpg=PA566&dq=Hospice+de+Messines&source=bl&ots=f0-PbhVa-S&sig=KEt5aOPcsshMva9R-dMw5H5nahA&hl=fr&sa=X&ved=0ahUKEwim4ILY8sHJAhUGWhoKHQ-hAqsQ6AEIITAC#v=onepage&q=Recueil&f=false

Recueil des Arrêtés, décisions, lettres et autres actes … 1807 TOM. IV

https://books.google.be/books?id=4PZCAAAAcAAJ&pg=PA566&lpg=PA566&dq=Hospice+de+Messines&source=bl&ots=f0-PbhVa-S&sig=KEt5aOPcsshMva9R-dMw5H5nahA&hl=fr&sa=X&ved=0ahUKEwim4ILY8sHJAhUGWhoKHQ-hAqsQ6AEIITAC#v=onepage&q=Recueil&f=false

Almanach van 't Eerste Arrondissement van het Departement der Leye, voor het schrikkel Jaer 1812

https://books.google.be/books?id=SbA_AAAAcAAJ&pg=PA25&lpg=PA25&dq=ALMANACH+DEPARTEMENT+LEYE&source=bl&ots=Ez3EdEnoJH&sig=kdIHtQvvn-tgwei96_M9yES22Ao&hl=fr&sa=X&ved=0CBwQ6AEwAGoVChMI8sqgguHTyAIVx9caCh0AHgxU#v=onepage&q=ALMANACH%20DEPARTEMENT%20LEYE&f=false

ARCHIEFJES

Almanach du Département de l'Escaut, pour l'an 1811, …

https://books.google.be/books?id=KB4PAAAAQAAJ&pg=PA162&lpg=PA162&dq=Stobbelaers+livin&source=bl&ots=YuS-4RMPUj&sig=_Ca1tGeB_PgXsHpkeO0qMkQlmec&hl=fr&sa=X&ved=0ahUKEwjRor79uJPKAhVqlHIKHbUbBD8Q6AEILDAD#v=onepage&q=Almanach&f=false

Almanach du Département de l'Escaut, pour l'an 1815, …

https://books.google.be/books?id=ZjBbAAAAQAAJ&pg=PA102&lpg=PA102&dq=1810+Annuaire+Département+de+la+Lys&source=bl&ots=4TF_Wr_p4Y&sig=2dS8MLW9jgJioooW-YMBJc4TIV0&hl=fr&sa=X&ved=0ahUKEwigzZb-jJjKAhXLJCYKHaENBqE4ChDoAQgdMAE#v=onepage&q=Almanach&f=false

http://www.papetiers-filigranes.eu/papetiers_et_filigranesaieux/bernard.html

http://www.booktryst.com/2010/11/art-of-old-ream-wrappers-unwrapped.html

https://books.google.be/books?id=p8cUAAAAIAAJ&pg=PA233&lpg=PA233&dq=posthoorn+en+jachthoorn&source=bl&ots=IcU8Nd-goq&sig=uOyV0OO6GaDxGTVPyfMZQyKfsRU&hl=fr&sa=X&ved=0CE0Q6AEwB2oVChMI3_XHhcCFyQIVQ0QUCh2IUAYI#v=onepage&q=posthoorn%20en%20jachthoorn&f=false

http://www.landmeters-experten.be/meergrenspaal.html

https://books.google.be/books?id=VDhEAAAAcAAJ&pg=PA4&lpg=PA4&dq=état+d'assiette&source=bl&ots=hRAEDFpvw7&sig=rKVPAK69fyAtEv9LBrLqLOgyh40&hl=fr&sa=X&ved=0CDQQ6AEwAzgKahUKEwiZh5D_q-rIAhWIOxoKHcWeBXg#v=onepage&q=état%20d'assiette&f=false

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus/typologie/1621

www.papetiers-filigranes.eu/presentationlimoges12octtest.pdf

https://fr.wikipedia.org/wiki/Filigrane

http://www.papetiers-filigranes.eu

http://www.papiergeschiedenis.nl/geschiedenis_fotos_vangelder_beeldmerken.htm

ARCHIEFJES

https://www.flickr.com/photos/siarchives/8182824981

http://bookhistory.blogspot.be/2014/09/devon-watermarks-pro-patria.html

http://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1893_num_54_1_447756_t1_0558_0000_4

http://www.islamicmanuscripts.info/reference/books/Heawood-1950-Watermarks/Heawood-1950-Watermarks-1-034-065.pdf

http://www.kennislink.nl/publicaties/gy-zyt-vry-gy-zyt-gelyk

http://alpha.inventaire-condorcet.com/iDocuments/Documents/Repertoire_selectif_des_filigranes.pdf

http://onh.nl/nl-NL/verhaal/8189/c-j-honig-breet-papier-van-wereldfaam

http://www.avignon-et-provence.com/fabrication-du-papier/vallis-clausa/vente-calligraphie.htm#.ViKzgtZqA6F

https://nl.wikipedia.org/wiki/Papier

© Koen De Langhe (Collectie van riemkappen en watermerken)

https://books.google.be/books?id=ZjBbAAAAQAAJ&pg=PA102&lpg=PA102&dq=1810+Annuaire+Département+de+la+Lys&source=bl&ots=4TF_Wr_p4Y&sig=2dS8MLW9jgJioooW-YMBJc4TIV0&hl=fr&sa=X&ved=0ahUKEwigzZb-jJjKAhXLJCYKHaENBqE4ChDoAQgdMAE#v=onepage&q=Grimberghs&f=false

http://archives.lesoir.be/la-hulpe-le-nom-de-la-commune-est-imprime-en-filigrane-_t-19980124-Z0ERM1.html

http://www.lahulpe.be/historique-1.html

ARCHIEFJES